

Dávid Mária

Eszterházy Károly Főiskola, Társadalom és Nevelésszichológiai
Tanszék, Eger
davidm@ektf.hu

Estefánné Varga Magdolna

Eszterházy Károly Főiskola, Társadalom és Nevelésszichológiai
Tanszék, Eger
estefan@ektf.hu

REGIONÁLIS INFORMÁCIÓS RENDSZER A PÁLYAVÁLASZTÁS SEGÍTÉSÉBEN

„Tudásalapú társadalom”, „egész életre kiterjedő tanulás”, „információs társadalom”, e-learning”, (Varga, 2002, Csepeli, 2002) ilyen és hasonló kifejezések szövik át mindennapjainkat, jelezve, hogy a XXI. század új kihívásokat állít a felnövekvő nemzedékek elé.

Világszerte tapasztalható, hogy a felgyorsult fejlődési tempó következtében új szakmák születnek, régiek tűnnek el, az egyénnek alkalmazkodnia kell a változásokhoz, a munkaerő-piaci igényekhez (Chamberlain: 1995, Szilágyi: 2000.). Ennek az alkalmazkodásnak egyik legjobb módja az, ha újra képzésbe lép és elsajátítja azokat az új ismereteket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy tudása piacképes maradjon. Élete során tehát újra és újra előfordulhatnak tanulási periódusok, és ezért alapvető, hogy tudjon önállóan tanulni, el tudjon igazodni az információáradatban, meg tudja szerezni és fel tudja újítani azt a képzettséget, amelyre a tudásalapú társadalomban az adott helyzetben szüksége van.

A pályaválasztás kérdése valószínűleg az emberi munkamegosztás megjelenésével vetődött föl először az emberiség történetében. Azóta mindannyiunk életében fontos szerepet játszik a „Mi legyenek, ha nagy leszek?” kérdése. Minél bonyolultabbá válik a társadalmi munkamegosztás, annál nehezebb a döntés.

Super (1980, idézi: Szilágyi, 1993) a pályaválasztás befolyásoló tényezőit két nagy csoportra osztja: helyzeti és személyi meghatározókra. E két kategóriát egyszerűbben megfogalmazva a pályaválasztás külső és belső feltételeiként definiálhatjuk.

A *helyzeti meghatározók*: a társadalmi struktúra, a történelmi változások, a szocio-ökonómiai körülmények, az alkalmaztatás, az iskola és a család.

A *személyi meghatározók*: Az egyén ismeretei, attitűdjei, érdeklődési körei, szükségletei, értékrendje, általános és specifikus képességei, és biológiai öröksége.

Mіндеzen tényezők bonyolult együttjárása határozza meg a személy pályaválasztását és szakmai életútját.

Az utóbbi évtizedekben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a pályaválasztás nem egy életre szóló egyszeri, visszavonhatatlan esemény az egyén életében, hanem olyan folyamat, amelyben döntések sora várható, amelyben változtatásra, megújulásra való képességgel kell részt vennie. Azért is szükség van az újradöntésekre,

mert nem csak a pályák fejlődnek, alakulnak át, hanem az egyén pályairányultsága is változhat az élete során.

Miután nem egy egyszeri, diszkrét pontnak tekintjük a pálya kiválasztását ezért újabban a pályaválasztás fogalmát egyre inkább felváltja a pályaorientáció kifejezés.

A pályaválasztás: Szilágyi Klára (1993) megfogalmazásában azt jelenti, hogy „a fennálló lehetőségek alapján önállóan, célunknak megfelelően kiválasztunk egy olyan foglalkozást, tevékenységet, amely lehetővé teszi, hogy a társadalom és a magunk számára értékkel bíró munkát végezhessünk.” A pályaválasztás kifejezésben tehát hangsúlyosabban jelenik meg a döntés mozzanata.

A pályaorientáció: A pálya és szakmaválasztást megelőző szakasz, amely a szocializációs folyamat során az ember-pálya-környezet megfeleltetéséhez szükséges kompetenciák, készségek, kialakítását eredményezi. Úgy is fogalmazhatunk, hogy előkészíti a döntést.

A pályaorientáció kifejezésben tehát a folyamat-jelleg hangsúlyozódik, amely a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya – szakma kiválasztását a lehető legszélesebb információnyújtás révén (Völgyesi, 1995. idézi (Szilágyi, 2000). A pályaorientációt meghatározó alapelvek életpálya-szemléletre alapozódnak, folyamat és fejlődéselvűek, központi magja a személyes tapasztalat, kipróbálás. A pályaorientáció segítséget nyújt a saját meggyőződésen alapuló döntés meghozatalában a pályaválasztáskor. Segít összhangba hozni az egyéni képességeket, a társadalmi igényeket és a választott szakmát.

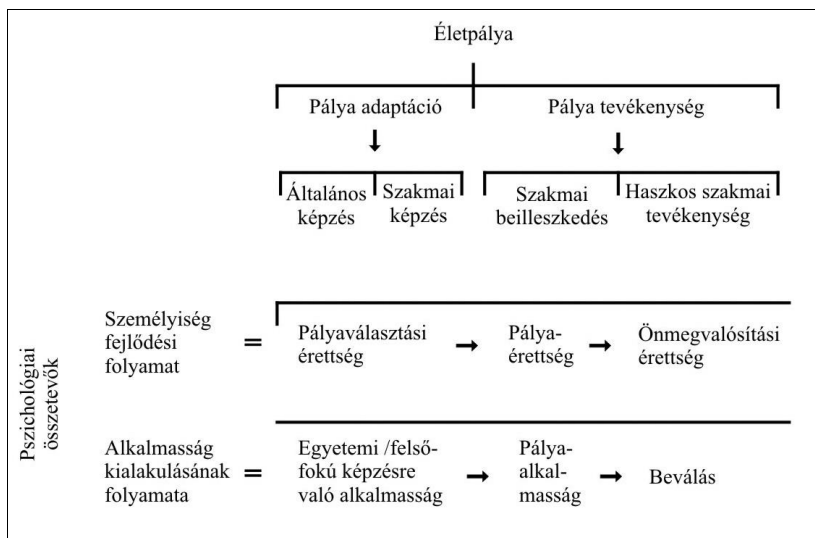
A pályaválasztás témaköre az oktatásban mindig akkor merül fel, ha végéhez ér egy képzési periódus, befejeződik az iskola, létrejön egy „nem világos helyzet”.

A továbblépést illetően többféle alternatíva rajzolódik ki és az egyénnek választani kell ezek között. Az iskolarendszer különböző szakaszaiban más-más kérdések vetődnek fel a választást illetően.

Az igazi „pálya”-választás ideje egyre inkább kitolódik, az alapfokú nevelés-oktatás szakaszában inkább „iskolaválasztásról” beszél a szakirodalom, és a szakmai területek megválasztása egyre inkább áttevődik a középfokú oktatás idejére. Ebből adódóan másra helyeződik a hangsúly az általános iskolai és a középiskolai pályaorientációs tevékenységben. Az általános iskola képzési szakaszának lezárulását követően az iskolaválasztáshoz szükséges szempontok átgondoltatására van szükség. A tanulók életkorából adódóan a döntésben itt még nagyobb szerepet kapnak a szülők, mint a középiskola befejezését követően, ezért a velük való foglalkozás is szerepet kap a pályaválasztási tevékenységben.

A valódi szakmaválasztás ideje kitolódik, a középiskolai képzés idejére, vagy az azt követő időszakra. Gyakori jelenség, hogy a felsőoktatásban tanuló hallgatók is inkább még csak iskolát választanak, nem feltétlenül abban a szakmában szeretnének elhelyezkedni, amit tanulnak.

Szilágyi Klára (1993) életpálya-modellje azokra a személyiségfejlődési folyamatokra és feladatokra is rámutat, amelyek a sikeres döntés meghozatalához szükségesek (1. ábra).

1. ábra: Szilágyi életpálya modellje

A *pályaválasztási érettség* az általános képzés és a szakmai képzés határán helyezkedik el. Rókusfalvy (idézi: Szilágyi 1993) úgy határozza meg, mint „a tanuló egész személyiségének olyan arányos fejlettségi állapotát, amely egyrészt lehetővé teszi az elhelyezkedési lehetőségeknek, és a személyiségnek megfelelő pálya adekvát választását, másrészt biztosítja a szakmai képzésnek legalább minimális sikerét és felébreszti a tanulóban a szakmai beilleszkedésre irányuló tartós törekvést. A pályaválasztási érettség kialakítása a pályaorientációs tevékenység fő feladatai közé tartozik.

A *pályaérettség* a szakmai képzés és szakmai beilleszkedés határán helyezkedik el. Ez a fejlettségi szint teszi lehetővé a tanult szakmában az eredményes munkavégzést. A pályára való alkalmasság, amely az egyén és a pálya potenciális megfelelését jelenti, nem garantálja a bevényt, az egyén és a pálya valóságos megfelelését. A tényleges szakmai beilleszkedéshez ki kell, hogy alakuljanak a pályaérettség elemei („munkaérettség”, „üzemi érettség”, „társadalmi érettség”).

Az *önmegvalósítási érettség*: a pályavitel során kell, hogy jellemezze az egyént. Azt a személyiségfejlettségi szintet értjük alatta, hogy képességeinket a legteljesebb mértékben ki tudjuk bontakoztatni a munka területén, hogy felismerve saját igényeinket és lehetőségeinket, önmagunkhoz igazítva hozzuk meg a pályával kapcsolatos döntéseket.

Az, hogy melyik személyiség-fejlettségi szint kialakulását kell a pályaorientációs folyamatban támogatni, függ az egyén életkorától és aktuális élethelyzetétől.

Super (idézi Szilágyi 1993) a pályán való fejlődésről beszél, amelyet úgy határoz meg, mint: „a növekedés és a tanulás folyamata, amely magába foglalja a pályán

való viselkedés minden pillanatát, az egyén képességeinek és hajlamainak progresszív növekedését és módosulását, a pályán tanúsított viselkedést és a viselkedési repertoár folyamatos alkalmazását. A pályán való fejlődés ilyen értelemben felöleli a fejlődésnek mindazon aspektusait, amelyeket a munkával kapcsolatosként lehet megnevezni."

A pályaegettség fogalma alatt a pályán tanúsított magatartás fejlettségi szintjét érti, és ez a fejlettségi szint az életkornak, élethelyzetnek megfelelő feladatokkal való megbirkózást jelenti. Pályaegetten ilyen értelemben az az ember, akinek a pályán tanúsított magatartása megfelel az adott életkorra jellemző szakmai fejlődési folyamatnak.

A szakmai pályaegettség elemei

Tervezési készség: azt jelenti, hogy az egyén kész pályatervet készíteni. Ebben a tervezésben törekszik az autonómiára, önállóságra, időperspektívában gondolkodik és önmagával szembeni értékelő beállítódás jellemzi, önmagát figyelembe véve igyekszik a tervezést elvégezni.

Aktivitás: lehetővé teszi, hogy az egyén saját pályaválasztását befolyásolja, felkészül arra, hogy a saját pályaválasztásával kapcsolatos kérdéseknek utánanézzen, jelenti továbbá az információk források hasznosítását, és részvételt előzetes szakmai szerepekben.

Informáltság: azt jelenti, hogy a személy mindazokra az információkra szert tesz, amelyek a későbbi folyamatot befolyásolhatják.

Döntési kompetencia: a megfelelő döntés kialakítására való alkalmasságot, helyes döntési elvek alkalmazását jelenti.

Realitásorientáció: a szakmai igényeknek a valósághoz való alkalmazkodási folyamatát foglalja magába.

A pályaegettségi tevékenységben a tanácsadó szakember feladata, hogy a szakmai pályaegettség elemeinek kialakulását támogassa, mindig az adott életkornak megfelelő szinten.

A pályaválasztási döntés meghozatalakor számos külső és belső tényezőt kell egyidejűleg figyelembe vennie az egyénnek, ezért alapvetően fontos a széles körű informálódás.

Az életpálya kiválasztásának megalapozásához szükséges információk

Információk önmagáról: azokról a személyes tulajdonságairól való tudás, amelyek a pályaválasztás szempontjából leglényegesebb személyiségjellemzők (érdeklődés, képességek, értékrend, munkamód). A pályaegettségi feladatok között tehát az önismeret (öndefiníció) alakulásának támogatására is szükség van.

Információk a környezetről: pályaismeret, munkaerő-piaci ismeretek, képzési lehetőségek ismerete (Révészné-V, Dávid csoportosítása, 2003).

E tényezők együttes figyelembevétele készíti elő a megalapozott pályaválasztási döntést. Fontos, hogy a döntéshozatal során kezdetben az önismeret fejlesztésére, az öndefiníció alakítására helyeződjön a hangsúly, mert ez teszi lehetővé, hogy a

saját személyiségünkhöz illő pályát, szakmát válasszunk. A pontos önmeghatározás ugyanakkor le is szűkíti azoknak az információknak a körét, amelyben a személynek tájékozódnia kell. Például, a főként szociális érdeklődéssel jellemezhető személynek, így nem szükséges a műszaki vagy közgazdasági pályák, képzési vagy munkavállalási lehetőségek között tájékozódnia.

A számítógép szerepe a pályaválasztási döntés előkészítésében

Hazánkban a számítógép humán szolgáltatásban – így a pályatanácsadásban – való alkalmazása rövid múltra tekint vissza. Létezősége ugyanakkor nem kérdőjelezhető meg, hiszen kutatások igazolják, hogy főként a fiatalok, de a középkorúak bizonyos része is szívesen használja a számítógépet személyes problémáinak megoldásához.

Ennek pszichológiai okait Szilágyi (1994) abban látja, hogy bizonyos korcsoportban (pl. a kamaszoknál) a gátlások miatt nehezebb a személyekkel, mit a géppel való kommunikáció, és bizonyos személyiségtulajdonságok (pl. az introverzió) is nehezíti az interperszonális kontaktust, a tanácsadóhoz való személyes odafordulást.

A pályaválasztási döntés kialakításának segítségével azért is van nagy szerepe a számítógépnek, mert a kezelendő információk mennyisége ma már meghaladja a hagyományos tájékoztató formák nyújtotta lehetőségeket, az információ elérésének gyorsaságát pedig az internet széles körű elterjedése biztosítja. Marcus (1990, idézi: Szilágyi, 1994) a pályaválasztásban alkalmazott szoftvereket áttekintve 8 kategóriába sorolja a tanácsadásban használatos számítógépes programokat.

Magunk a kategóriák bizonyos mértékű átfedései miatt öt nagyobb csoportba soroljuk a pályaválasztás szolgálatában működő számítógépes programokat, kiemelve, azt, hogy a jelenlegi szoftverek többnyire kombináltan jelenítik meg a felsorolt sajátosságokat.

A pályatanácsadásban alkalmazott számítógépes programok típusai

Információkereső programok: olyan, általában nagy méretű adatbázisok, amelyek a pályaválasztáshoz, munkavállaláshoz szükséges aktuális információkat tartalmazzák, mint például: foglalkozás-leírások, képzések adatai, állásajánlatok stb.

Az önismeret alakulását, vagy a pályaalakulást megítélését segítő programok: olyan önkitalapított – általában kérdőíves – vizsgálati módszereket tartalmaznak ezek a programok, amelyek segítségével a személy visszajelzést kaphat saját személyes tulajdonságairól (érdeklődés, képesség, érték, munkamód). Ezek az ember – pálya megfelelés szempontjából lényeges személyiségjegyek felismerését, és az ennek megfelelő szakma, foglalkozás egyeztetését teszik lehetővé, gyakran a kapott eredményhez szakmákat rendelve segítik a személy választását.

Munkahelykeresést segítő oktatóprogramok, szövegszerkesztők: az álláskeresés szolgálatában segítik, tanítják bizonyos űrlapok kitöltését, önéletrajzok vagy kérvények írását, az állásinterjúkra való előkészítést.

Döntéshozatalt segítő programok: a döntéshozatal szempontjából lényeges szempontok mérlegeltetését, elemzését segítik, és az elemzés eredményeit felhasználják a személy számára megfelelő alternatíva kiválasztásához.

Játékok és szimulációk: általában a képzést szolgálják, az aktív tanulásra helyezik a hangsúlyt, közös vonásuk a versenyjelleg. Ide sorolhatók pl. az úgynevezett üzleti játékok.

A programok némelyik már multimédiás elemeket is tartalmaz, az alkotók egyszerre több médiumot használnak a cél elérése érdekében pl. szakmák bemutatására szolgáló filmeknél képet és hangot egyszerre.

Hazánkban is sok pályaválasztást segítő internetes portál létesült az utóbbi időben. Elsősorban az információkeresés időszakában, a tájékozódás elősegítését szolgálják, és országos szinten nyújtanak tájékoztatást a képzési lehetőségekről, szakmákról, állásokról, pályázatokról.

A főbb hazai internetes portálok:

Európai továbbtanulási tanácsadó szolgálat: www.fszek.hu/kozpont/amerika.html

Fővárosi Ifjúsági és Pályaválasztási Tanácsadó: www.fovpi.hu/fipt/index.htm.

Egyenes út az egyetemre (Felvételi Információs Szolgálat Dft): www.fisz.hu/

Sulinet: www.sulinet.hu/tart/n

Magyar Oktatási Tájékoztató: www.mot.hu/

Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda: www.felvi.hu/

A Pálya Kft. oktatási portálja: www.palya.hu/rolunk/palyakft.cfm

Taninfo Bt.: www.taninfo.hu/

Munkanélküli Fiatalok Tanácsadó Irodája: www.c3.hu/~mufti/

Felvételi.hu- a felvételizők oldala: www.felveteli.hu/index.html

Országos iskolaválasztási tájékoztató: www.iskolavallasztas.hu

Pályaválasztásról fiataloknak: www.palyanet.hu

Továbbtanulás – a felvételizők oldala: www.tovabbtanulas.hu

További országos honlapok:

www.startlap.hu, www.tanul.hu, www.job.hu, www.jobpilot.hu,

www.jobsmarts.hu, www.palyavallasztas.hu, www.palya.hu, www.om.hu,

www.palyorientacio.lap.hu, www.nive.hu, www.npk.hu,

További regionális honlapok:

Észak-Alföld régió: www.palyainfo.hu

Dél-Alföld régió: www.epalya.hu

Észak-magyarországi régió: www.palyatars.hu

(Forrás: Komenczi – Kis-Tóth, 2003, internet)

Az Észak-magyarországi régió internetes portálja

A következőkben az Észak-magyarországi régió internetes portálját mutatjuk be, amely a „FORRÁS pályaválasztási és pályorientációs regionális kísérleti projekt” keretében került kifejlesztésre, egy PHARE-pályázat eredményeként. 2002–2003-ban. A pályázatban a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Munkaügyi Központ vezetésével 14 konzorciumi tag vett részt az Észak-magyarországi régióból, köztük az Eszterházy Károly Főiskola is.

A projekt fő célkitűzése az, hogy a régióban – széleskörű folyamatos és tartalmas együttműködés eredményeként egységes szolgáltatási rendszerbe foglalja a pályorientáció és a pályaválasztás folyamatát oly módon, hogy a döntést szolgáló információk és a továbbfejlesztett szolgáltatási, tanácsadási formák a célcsoport tagjai számára szervezett módon, könnyen hozzáférhetők legyenek.

A projekt célcsoportjai a régióban élő, pályaválasztás előtt álló általános és középiskolás fiatalok, valamint a szakmaváltásra kényszerülő, illetve szakmát választó, zömében munkanélküli felnőttek.

A projekt fő tevékenységei:

- egységes információs rendszer kifejlesztése és széles körben való hozzáférhetővé tétele,
- regionális tanácsadó hálózat kialakítása és megerősítése,
- pedagógusok és tanácsadók felkészítése az iskolai pályorientációs feladatok végzésére,
- innovatív jellegű szolgáltatási formák és módszerek kifejlesztése,
- az új típusú szolgáltatások népszerűsítése és ismertetése,
- monitoring rendszer kialakítása és működtetése. (Erős Mária–Kacser Ferenc)

A regionális szintű információs és tanácsadási szolgáltatási rendszer kifejlesztését az teszi szükségessé, hogy a tanácskérők a lakóhelyükhöz közeli képzési és munkavállalási lehetőségekről is informálódni tudjanak. Ezért a regionális szintű internetes portál tájékoztat az egyes megyék és kistérségek képzési lehetőségeiről, gazdasági, munkaerő-piaci sajátosságairól, területfejlesztési célkitűzéseiről, valamint a kistérségi szinten működő munkáltatók perspektivikus szakképzési igényeiről is.

A projekt megvalósulása folyamán kifejlesztett információs és tanácsadási rendszer folyamatos működtetését a munkaügyi központok és kirendeltségeik, a pedagógiai intézetek, az „ÉRÁK”, a gazdasági kamarák, a munkáltatók, a megyei és helyi önkormányzatok, az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képző intézmények, valamint a civil szervezetek összehangolt együttműködése biztosítja.

A kifejlesztett regionális internetes portál a www.palyatars.hu nevet viseli. Felépítésére jellemző, hogy elsősorban az információkereső programok kategóriájába sorolható, de megjelennek benne az önismeret alakulását segítő elemek is. Tartalma felöleli az iskolarendszer jellemzőiről nyújtott információkat, a régióban található oktatási intézményeket, azok képzési struktúráját. Tájékoztat a felnőttképzésről, a felvételi tudnivalókról, segíti a pályaismeret kialakulását. Állandóan frissített információkat tartalmaz a régióban fellépő munkaerő-piaci igényekről, tájékoztatja az érdeklődőket arról is, hogy további kérdéseikkel hová fordulhatnak, milyen tanácsadási lehetőségeket vehetnek igénybe. A kapcsolatokat biztosító „linkek” segítségé-

vel az fiatalok vagy pedagógusaik más internetes portálokba, így az országos információs rendszerekbe is betekintést nyerhetnek.

Az internetes portál használatára és az iskolai pályorientációs feladatok végzésére 300 pedagógust készítettünk fel az Eszterházy Károly Főiskolán kidolgozott és akkreditáltatott háromszor 30 órás moduláris rendszerű pedagógus továbbképzési program keretében. Emellett kifejlesztettük és a tanfolyamokon részt vevő pedagógusok számára biztosítottuk a továbbképzések tananyagát.

A „Forrás” Pályaválasztási és pályorientációs tanácsadási regionális kísérleti projekt hatására várható, hogy az általános- és középiskolákban korszerűbbé és hatékonyabbá válik a pályorientációs tevékenység. A pályaválasztással foglalkozó intézmények munkája regionális szinten összehangoltabb lesz, és a tanácskérő fiatalok gyorsabban jutnak olyan pontos információkhoz, melyek a pályaválasztási döntéseik meghozatalához szükségesek.

Irodalomjegyzék

- Chamberlain, Jim (1995): The changing nature of guidance. In: Bartholomeous, Yvonne – Brongers, Edie-Kristensen, Sdoren: The quest for quality – Towards Joint European Quality Norms. Published by: LDC National Careers Guidance Information Center, Leeuwarden, Netherland
- Csepeli György (2002): E-universitas. In: E Világ. Az információs társadalom folyóirata I. évf. 7. sz.
- Erős Mária–Kacser Ferenc, szerk. (2004): Az Európai Unió és a Magyar Köztársaság Által támogatott „FORRÁS” Pályaválasztási és pályorientációs tanácsadási regionális kísérleti projekt zárótanulmánya. Kiadó: B-A-Z. Megyei Munkaügyi Központ. Miskolc.
- Komenczi Bertalan–Kis-Tóth Lajos (2003): Az információhordozók és szerepük a pályaválasztásban. In: V. Dávid Mária (szerk.): Pályaválasztási információk az iskolában Kiadja: B-A-Z. Megyei Munkaügyi Központ. Miskolc
- Szilágyi Klára (1993): Tanácsadási elméletek GATE Gazdaság és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézet Kiadványa. Gödöllő.
- Szilágyi Klára (1994): A tanácsadó tanár módszertani lehetőségei az iskolában. EKF. Eger.
- Szilágyi Klára (2000): Munka – pályatanácsadás, mint professzió. Kollégium Kft. Kiadó. Budapest.
- Révészné Bögös Zsuzsa–Vargáné Dávid Mária (2003): Pályaválasztási feladatok az általános és a középiskolákban. In: V. Dávid Mária (szerk.): Pályaválasztási információk az iskolában Kiadja: B-A-Z. Megyei Munkaügyi Központ. Miskolc.
- Varga Csaba (2002): Az információs társadalom oktatása. In: E Világ. Az információs társadalom folyóirata I. évf. 7. sz.